

# WILLIAM CANTUARENSIS

*Av biskop YNGVE BRILIOTH, Växjö*

PÅ S:t Georgs dag, den 23 april, tog William Temple Canterbury's ärkestol i besittning. De engelska biskoparna utses av premierministern — den designerade måste visserligen också i behörig ordning väljas av kapitlet, och valet underkastas en särskild juridisk prövning, men detta är blott formaliteter. Sällan torde emellertid en ärkebiskopstillättning ha hälsats med så allmän tillfredsställelse. Temple har utbytt en ärkestol mot en annan — som ärkebiskop i York innehade han den andra platsen i den hierarkiska rang-



skalan. Det hör till det engelska episkopatets pittoreska, från medeltiden bevarade egenheter, att en biskop i sin namnteckning fogar det latiniserade stiftsnamnet till sitt förnamn, med utelämnande av familjenamnet; William Eboracensis (av Eboracum — det latinska namnet på York) har nu blivit William Cantuarensis.

Den sista akten i tillsättningsproceduren var »the enthronement» i Canterbury's katedral: det var denna som ägde rum på Georgsdagen. Den praktfulla ceremonien var ägnad att bringa i erinran ämbetets rika traditioner: som dess förste innehavare räknar man Augustinus, som av Gregorius I år 596 sändes till England. Många andra namn i raden är omgivna av en särskild glans: Lanfranc, Anselm, Thomas Becket, från nyare tid reformatorn och martyren Cranmer och många andra. Akten var rik på suggestiva detaljer.

Ärkebiskopen placerades först på »the archiepiscopal throne», varigenom han symboliskt övertog själva ärkebiskopsdömet, sedan i den marmorstol, som kallas »S:t Augustine's seat», och som brukar anses beteckna den patriarkala värdighet, som kommit att tillhöra Canterbury som de anglikanska samfundens moderkyrka. Trots kriget voro en rad kyrkor representerade, i första hand olika grenar av den anglikanska kyrkogemenskapen, men också olika ortodoxa kyrkor, samt en rad evangeliska samfund — bland dem nämnas också de svenska, danska, norska och finska kyrkorna. Sitt rikaste innehåll fick det stora skådespelet dock genom ärkebiskopens predikan över den korta texten: »Folken skola vandra i dess ljus» (Upp. 21: 24). Han talade om Guds stad, som har sin timliga motsvarighet i den jordiska kyrkan, i vilken den städse strävar att taga gestalt. I talet tecknade han i stora drag sitt eget program. Det bär också i hög grad prägel av hans personlighet.

Det har aldrig förut hänt i Canterbury-stolens historia, att den innehafts både av far och son. Då Temple talade om de av sina företrädare, som han personligen känt, nämnde han först E. W. Benson, »en djup och subtil vetenskapsman, en vis statsman och en sann präst». Men särskilt dröjde han vid sin fader, Frederick Temple, som år 1896 vid 75 års ålder utbytte London mot Canterbury, en av den nyare engelska kyrkohistoriens karaktärsfullaste gestalter, ej minst genom den kantighet, som en gång gjorde honom fruktad och älskad som headmaster i Rugby, men icke minst på ålderns dagar gjorde honom något svårtillgänglig. Sonen vittnar om fadern, att »han var och är bland människor mitt livs förnämsta inspirationskälla». Med innerlig tillgivenhet talade Temple om Randall Davidson, som år 1903 efterträdde hans far. Davidson, som satt vid ämbetet i 25 år, var utan fråga en märklig man, och hans archiepiskopat har i flera avseenden bildat epok. Personlighetens tyngd och äkthet gävo honom en självskriven auktoritet. Den politiska klökhet, som stundom skrivits på hans skotska härkomst, förbands med en varmhjärtad och enkel fromhet, som gjorde det pompösa Lambeth Palace till ett kristet hem. Cosmo Gordon Lang, som 1928 flyttade från York till Canterbury, var också skotte, men i många avseenden Davidsons motsats. I framträdandets elegans var han denne överlägsen. Han är en utsökt talare — fast hans offentliga uttalanden icke alltid varit särskilt lyckade. Hans finskurna prelatansikte är som skapat för den kyrkliga skruden. Det politiska intresset var hos honom sna-

rast starkare utvecklat än hos företrädaren — stundom tycktes det parlamentariska uppdraget fångsla honom kanske mera än som var nyttigt för hans kyrkliga gärning. Han hade från början tänkt att ägna sig åt den juridiska banan, för vilken han hade en naturlig fallenhet. Hans insats vid Edvard VIII:s abdikation är väl knappast tillfyllest klarlagd. På renheten i hans motiv kan man icke tvivla. Medan Davidson till sin kyrkliga typ snarast var bredkyrklig, med ett drag av innerlighet, som vann honom de frikyrkligas förtroende och gjorde det kyrkliga enhetsverket till en hjärtesak för honom, var Lang, ehuru utgången ur ett presbyterianskt prästhem, renodlat högkyrklig. Han försummade icke den dagliga nattvardsmässan i kapellet och bar med förkärlek i sitt hus den fotsida, violetta »kassiackan» — för att använda en gammal svensk benämning på den långa prästrocken. Hans uppriktighet kan icke ifrågasättas. Men man mötte hos honom föga av spontan, personlig värme, snarare ett visst drag av formalism. Under kriget har han knappast gått fri från den nationalistiska förträngning, som är en statskyrkas beständiga frestelse, men som annars har varit mindre märkbar i de engelska kyrkomännens hållning under detta än under det förra världskriget. Hans yttrande om de »brave Sovjet armies», över vilkas kamp han önskade välsignelse, ha väckt stor och berättigad anstöt, säkert icke enbart utanför England. I sitt sammanhang bli de kanske mera förklarliga än i ett lösryckt citat. Men de äro ofrånkomliga tecken på att Lang icke undgått den fara, som det innebär för en kyrkans man att inta en framskjuten politisk ställning. De ha väl också delvis sin grund i ett visst drag av insularism, som gjort det svårt för honom att sätta sig in i andra folks tänkesätt. Väl bär han med heder de 78 åren, men åldern har knappast vidgat hans synkrets. Det heter om honom i Temples predikan: »Hans starka pliktkänsla har förmått honom att nedlägga ett ämbete, i vilket han alltjämt gjorde kyrkan och folket stora tjänster, men vi äro glada, att hans förråd av visdom fortfarande står till förfogande till vår ledning.» Liksom företrädaren har han som världslig pär fått plats i överhuset: Cosmo Cantuar. är vorden Lord Lang.

Det är en tung börda som lägges på den nye ärkebiskopens skuldror. Det skulle vara så, även om icke kriget ökat hans ansvar. Det torde vara ovisst, om han under den närmaste tiden kan taga sin bostad i det svårt bombskadade Lambeth. Men Temple har om någon kraft att bära vad som blir honom pålagt.

Han är den engelska kyrkans starke man. Hans efterträdare i York, C. F. Garbett, talade nyligen om hans val till Canterbury som något självklart, och betecknade honom som en av de få verkligen eminenta (»outstanding») engelsmännen i samtiden. Man torde ha rätt att beteckna honom som den främste andlige ledaren i den engelsktalande världen. Till gestalt och väsen är hans nästan i allt sin företrädares motsats. Den satta, efter engelska förhållanden påfallande omfångsrika gestalten sjuder av kraft och gott humör. I de traditionella kyrkliga formerna rör han sig med en trygg säkerhet, men med bevarad inre frihet, och han kan därför också fylla dem med ande och liv. Han har en välgörande förmåga att icke ta sin klerikala värdighet med på det allra blodigaste allvar, och hans studentikosa humor, som stundom kan bli en smula bullrande, skapar omkring honom en atmosfär av trevnad och frimodighet. Den som fått sitta i en mindre kommitté med honom bevarar intrycket av en varmhjärtad och generös natur, som med glädje tar vara också på anspråkslösa bidrag till den gemensamma uppgiftens lösande. Som ordförande i en större församling har han en avundsvärd förmåga att behålla trådarna i sin hand, att snabbt finna en samlande formulering och att med ett skämtsamt ord skapa en behövlig avspänning. Men tillika är han en vetenskapligt skolad tänkare, en lärd man — det var varken Davidson eller Lang —, och en förkunnare, som framför allt har ungdomens öra. Han kan som ingen annan få ett studentauditorium i Oxford eller Cambridge att lyssna: den enda skrift av honom, som så vitt jag vet finnes på svenska, är en serie tal vid en akademisk »mission».<sup>1</sup> Han har i sitt väsen något av beständig ungdom, som gör det svårt att föreställa sig honom som sextiårig.

Hans biografi börjar med en glänsande studiebanan. Att vid Balliol College i Oxford ha tagit examen med en »double first» i historia och i »litterae humaniores» innebär ungefär den högsta distinktion, som kan vinnas vid ett engelskt universitet — att exakt förklara vad det betyder skulle kräva en längre orientering i engelskt examensväsende. Åren 1904—1910 var han fellow vid Queen's college. Under denna tid framträdde hos honom det starka sociala intresse, som inställer honom i de kristna socialisternas förnämliga tradition i Englands kyrka — närmast framstår han här som Charles Gores arvtagare. Under fyra år var

---

<sup>1</sup> Tro och liv (Uppsala 1934, Lindblads förlag).

han headmaster i Repton, en av de större, men knappast av de mest kända public schools. Härmed trädde han i faderns fotspår, men i sonens liv blev skolmästerskapet snarast en episod, vars minne dock bevaras bl. a. av en volym predikningar, hållna i Repton. Ej heller ställningen som kyrkoherde i S:t James', Piccadilly, behöll han mer än fyra år. Han lämnade den för att helt ägna sig åt en uppgift, som för honom blivit en bjudande plikt: att förnya Englands kyrka, att ge den en organisation, som skulle kunna göra den rörligare och bättre motsvara lägets krav. Under åren 1918—1919 var Temple rastlöst verksam som ordförande och ledare i »the Life and Liberty Movement.»<sup>1</sup> Den avsåg väl ursprungligen något mer än blott en författningsform. Det är dock inget obetydligt resultat, att den lyckades ge Englands kyrka en mer tidsenlig representation och därigenom möjliggjorde en rad praktiska förbättringar: genom »the Enabling Act» av 1919 blev »the Church Assembly» medelpunkten för kyrkans offentliga liv. Ingen har mer än Temple bidragit därtill, att ärkebiskopen av Canterbury som denna församlings ordförande har fått en ny och betydelsefull plattform och en mer direkt kontakt med olika grupper inom kyrkan.

Under de egentliga kampåren stod Temple utan ämbete. Från år 1919 var han canon i Westminster, men tillträdde 1921, ännu blott fyrtioårig, biskopsämbetet i Manchesters krävande stift, vilket han genom sin sociala inställning hade särskilda förutsättningar att förvalta. Åtta år senare flyttade han till York.

Det finns hos Temple flera drag, som påminna om hans äldre samtida, Nathan Söderblom. De kände och uppskattade varandra, men torde knappast ha blivit rätt förtroliga. Till likheterna höra den sprudlande vitaliteten, arbetsuppgifternas och insatsernas mångfald, som likväl icke sprängt personlighetens och gärningens enhet. I fråga både om Söderblom och Temple är det nästan ofattligt, att de under mångskiftande praktisk verksamhet kunnat fullfölja sina teologiska arbeten. Som teolog är Temple framför allt religionsfilosof med rötter i den nyhegelianism, som företräddes av hans beundrade lärare Edward Caird, »master of Balliol» under studentåren. Den mognaste frukten av Temples religionsfilosofiska tänkande är hans Giffordföreläsningar över »Nature, Man and God», hållna i Glasgow 1932—1933. Boken bär

<sup>1</sup> Denna behandlades i en uppsats: »Kampen för liv och frihet inom Englands kyrka», i Svensk Tidskrift 1919.

en dedikation till Cairds minne. På gränsen mellan teologi och filosofi stå en rad andra uppmärksammade arbeten, såsom »Mens Creatrix», »Christus Veritas» och andra. Rent teologiskt fortsätter han också närmast linjen från Gore — den »liberala katolicismens» linje. Dennas första framträdande markerades av den kända essay-samlingen »Lux Mundi», som Gore redigerade 1889. Den förnyades genom en liknande samling, »Foundations», utgiven 1918: i denna voro ett par av de mest uppmärksammade bidragen av Temples hand. Det är en viktig förutsättning för hans ledareställning, att han icke kan inräknas i någon av de strängt avgränsade teologiska och kyrkliga riktningarna. Mer än någon annan engelsk kyrkoman har han sprängt partibanden. Han har de högkyrkligas, också »ritualisternas» förtroende, utan att helt vara deras man. Han förstår de liberalas problemställningar utan att förfalla till deras ensidighet. Han förenar en klart genomtänkt teologisk åskådning med trons värme och innerlighet. Sin ankargrund har han som så många andra av sin kyrkas lärare funnit i inkarnationens allt djupare fattade tanke.

Denna tanke har också varit bryggan mellan det teologiska tänkandet och den sociala gärningen, och den sociala inställningen har på ett naturligt sätt lett över till den ekumeniska insatsen. Under förarbetena för det ekumeniska mötet i Stockholm var det som Söderblom fick kontakt med Temple. Stockholmsmötets sociala program byggde delvis på den s. k. C. O. P. E. C.-konferensen i Birmingham 1924 — »Conference on Politics, Economics, Citizenship»; denna leddes av Temple, och bland deltagarna var också Söderblom. Tyvärr kom den förre icke till Stockholm. Hans sociala gärning har fullföljts på skilda vägar — det sista stadiet markeras av fjolårets konferens i Malvern, med dess djärva, i mångas tanke något utopiska försök att genomtänka och skissera en social världsordning, som kan tänkas motsvara Guds syften. Det skulle utan tvivel vara intressant att göra Temples socialetiska tänkande till föremål för en kritisk analys. Också här blir man icke färdig med honom genom en enkel klassificering: han har väl en del gemensamt med de amerikanska socialetikerna, men han är för god teolog för att kunna stanna vid deras inomvärldsliga gudsrikestanke. Han har betecknat sig som »nästan, men icke helt pacifist» — här ha väl händelserna tvungit också honom till en viss nyorientering. Också han har under lägets tryck gjort uttalanden, som man måste beklaga. Men utan tvivel är det en stor tillgång, också politiskt, att på den evan-

geliska kristenhetens främsta ärkestol ha en man med hans vida orientering och ärliga rättfärdighetskrav.

I det ekumeniska arbetet har Temple emellertid icke kommit att göra sin insats på den socialt orienterade Stockholmslinjen, utan på den mer dogmatiskt inställda Lausannelinjen (»Faith and Order»). Han var med i Lausanne 1927, men intog då ingen särskilt ledande ställning. Författaren till dessa rader minnes med tacksamhet samarbetet i en av konferensens många diskussionsgrupper: bland deltagarna voro den dåvarande biskopen i Manchester, en vördnadsvärd engelsk metodist, d:r Wiseman, Wilfred Monod och Friedrich Heiler. Då Lausannekonferensens av alla högt skattade ordförande, den amerikanske biskopen Charles Brent, gick ur tiden år 1928, var det naturligt, att Temple anmodades att överta presidiet i fortsättningskommittén. Vid dennas årliga sammanträden har han sedan trofast och effektivt fört ordet — med undantag för det sista sammanträdet, i Clarens 1939. År 1935 var Hindsgavl i Danmark mötesplatsen — Sverige har Temple icke besökt. I Edinburgh 1937 presiderade Temple i den andra världskonferensen »On Faith and Order». Samma sommar hade »Life and Work» haft sitt stora möte i Oxford. Nu gjordes en energisk ansträngning att böja samman de båda huvudlinjerna i den ekumeniska rörelsen — att skapa ett »kyrkornas världsråd», som skulle omsluta, men icke förkväva, traditionerna från Stockholm och Lausanne, och som skulle kunna bli ett centralorgan, varigenom en hel rad av olika internationella kristna sammanslutningar skulle kunna nå kontakt med varandra. Att detta då lyckades, berodde till väsentlig del på Temples klarsyn och politiska takt. Det var under hans ledning, som det första utkastet till denna samordning uppgjordes. Men redan då hade den tyska kyrkan blivit förhindrad att delta i arbetet. När det en gång blir möjligt att återknyta förbindelserna, kanske en del av vad som gjordes 1937 får göras om. Men den stora tanken på ett kyrkornas världsråd, som i mycket överensstämmer med Söderbloms ursprungliga ekumeniska konception, har dock tagit gestalt, och den uppgjorda grundritningen torde i huvudsak kunna bevaras. Det är värdefullt att veta, att på Canterbury-stolen sitter en man, för vilken förverkligandet av kyrkans övernationella gemenskap är en hjärtesak. Detta framgår också av hans förut anförda predikan: han talar här om den ekumeniska rörelsen som trots allt ett av de hoppfulla tecknen i tiden, och bland milstolparna i den samtida kyrkohisto-

*Yngve Brilioth*

rien nämner han konferenserna i Stockholm, Lausanne, Jerusalem, Oxford, Edinburgh, Madras och Amsterdam. Om den nya ställningen skall tillåta honom att behålla den aktiva ledningen i Kyrkornas världsråd, torde vara ovisst — det är tänkbart, att en sådan personalunion med ecclesia Anglicana på många håll kan väcka betänkligheter.

Att William Temple är en av samtidens få verkliga ledaregestalter, därom kan ingen tvekan råda. Att han mer än de flesta har förmågan att vinna tillgivenhet och förtroende, betygas av hans vänner från många länder. Säkert har också han sin begränsning. Humor besitter han i rikt mått. Är den förenad med någon melankoli, så är denna väl dold. Stundom frågar man sig kanske, om hans älskvärdt habila skicklighet, hans åskådningens genomskinliga klarhet ge utrymme åt något av det tragiska patos, som tvingar de verkligt stora andarna att pejla tillvarons mystiska djup. Men förvisso har han gåvan att se syner, och även den kanske ännu ovanligare gåvan att med okuvlig energi sträva att förverkliga dem.